

۲۰۷۳۱۷۸
۹۸, ۱۱, ۶

زبان در ترازو

درباره فرهنگ بیان و مهار زبان
و کاربرد آن در تربیت

نألیف

دکتر قائم صافی

استاد دانشگاه تهران

زبان در ترازو / تألیف: دکتر قاسم صافی. - تهران: نشر ویرایش، ۱۳۹۸.

۳۳۶ ص. : متن. شعر.

شابک: ۰ - ۲۹ - ۸۳۴۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا.

عنوان دیگر: درباره فرهنگ بیان و مهار زبان و کاربرد آن در تربیت

سایر اطلاعات عنوانی: طعم سکوت: مدیریت زبان و جایگاه خاموشی در آثار سخنوران فارسی

موضوع: سکوت در ادبیات -- گفتار در ادبیات -- ارتباط گفتاری -- ایران

موضوع: گفتار -- شعر -- سکوت -- شعر

رده بندی کنگره: PIR ۴۰۰۹

رده بندی دیویی: ۸۳۵۳ / ۰ فا ۸

شماره کتاب شناسی ملی: ۵۹۵۵۵۷۴

بایید به حقوق دیگران احترام بگذاریم

مخاطب عزیز، خنده گوی، این کتاب حاصل دسترنج چندین ساله مؤلف و ناشر است. تکثیر آن به هر شکل و میزانی، بدون اجازه ناشر، خرید و فروش آن کاری نادرست، غیرقانونی، و غیرشرعی است. پیامد این عمل ناصواب موجب به اعتقاد، دفعه ای نشر و فروش کتاب می شود و می تواند زمینه ساز محیطی ناسالم جهت بی ارزش کردن زحمات، ستان، دران فعالیت های فرهنگی و اقتصادی در جامعه شود که در نهایت، به زیان خود شما و فرزندان تان خواهد شد.

سایت

www.Ravabook.ir

پست الکترونیکی

virayeshpub@yahoo.com

زبان در ترازو

تألیف: دکتر قاسم صافی

ناشر: ویرایش

نوبت چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۵۰

تعداد صفحات: ۳۳۶ صفحه

قیمت: ۵۰۰۰۰۰ ریال

ISBN: 978-600-8348-29-0

شابک: ۰ - ۲۹ - ۸۳۴۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: طیف نگار

مرکز پخش: تهران - خیابان زرتشت غربی، بین خیابان پنجم و ششم، پلاک ۶۳

تلفکس: ۸۸۹۶۲۷۰۷

۸۸۹۶۵۲۲۸

۸۸۹۶۷۷۰۴

تلفن: ۹ - ۸۸۹۷۳۳۵۸

بسم الله الرحمن الرحيم

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
پیشگفتار (دربارهٔ موضوع کتاب، سبب تألیف و فایدهٔ آن)	۹
گفتار ۱: زبان و ارتباطات نلام	۱۵
گفتار ۲: مهارت چگونه گفتن را بهتر می‌کند	۱۹
گفتار ۳: سخن و سکوت آگاهانه	۲۷
گفتار ۴: زبان در ترازو و کاربرد آن در تربیت	۳۱
جلوه‌های سکوت و آسیب‌شناسی زبان گفتار	
در آثار دانشمندان، حکیمان و سخنوران فارسی	۴۱
گفتار ۵: لقمان حکیم	(پ م) ۴۳
گفتار ۶: زردشت	(۱۲۰۰ پ م) ۴۷
گفتار ۷: بزرگمهر حکیم	(۵۹۰ م) ۵۳
گفتار ۸: زکریای رازی	(۳۱۳ ق) ۵۷
گفتار ۹: قاضی تنوخی	(۳۸۴ ق) ۵۹
گفتار ۱۰: ابوالحسن خرقانی	(۴۲۵ ق) ۶۳
گفتار ۱۱: نصرالله منشی	(۵۵۰ ق) ح ۶۷
گفتار ۱۲: کافی ظفر همدانی	(سده ۶ ق) ۷۳
گفتار ۱۳: نجم‌الدین رازی	(۶۵۴ ق) ۷۵
گفتار ۱۴: علاءالدوله سمغانی	(۶۹۵ ق) ۷۹

۸۳..... (ق ۷۰۷)	گفتار ۱۵: بابا افضل کاشانی
۸۷..... (سده ۷ ق)	گفتار ۱۶: نجم الدین راوندی
۹۱..... (سده ۷ ق)	گفتار ۱۷: عزیز نسفی
۹۵..... (ق ۷۴۵)	گفتار ۱۸: امیر خسرو دهلوی
۹۹..... (سده ۸ ق)	گفتار ۱۹: سیف فرغانی
۱۰۳..... (ق ۷۸۶)	گفتار ۲۰: میر سید علی همدانی
۱۰۷..... (ق ۷۸۸)	گفتار ۲۱: سلطان سوجی
۱۰۹..... (ق ۸۱۶)	گفتار ۲۲: طاهر الله نیشابوری
۱۱۵..... (ق ۸۲۱)	گفتار ۲۳: عماد الدین سیاه
۱۱۷..... (ق ۸۹۶)	گفتار ۲۴: عبدالرحمان سامی
۱۲۳..... (ق ۹۱۰)	گفتار ۲۵: کاشفی سبزوار
۱۲۷..... (ق ۱۰۲۱)	گفتار ۲۶: نظیری نیشابوری
۱۳۱..... (ق ۱۰۱۲)	گفتار ۲۷: زلالی خوانساری
۱۳۷..... (ق ۱۰۱۲)	گفتار ۲۸: رضی الدین آرتیمانی
۱۳۹..... (ق ۱۰۸۳)	گفتار ۲۹: میرزا جلال طباطبایی
۱۴۵..... (سده ۱۱ ق)	گفتار ۳۰: نجیب کاشانی
۱۴۷..... (ق ۱۰۹۱)	گفتار ۳۱: فیض کاشانی
۱۵۳..... (ق ۱۱۴۷)	گفتار ۳۲: یکتا خوشابی
۱۵۷..... (ق ۱۱۵۰)	گفتار ۳۳: مخلص کاشانی
۱۶۱..... (ق ۱۲۶۲)	گفتار ۳۴: فدایی کزازی
۱۶۵..... (ق ۱۲۶۶)	گفتار ۳۵: حبیب خراسانی
۱۶۹..... (ق ۱۲۸۵)	گفتار ۳۶: غالب دهلوی
۱۷۷..... (ق ۱۳۰۵)	گفتار ۳۷: ابوالقاسم لاهوتی
۱۸۳..... (ش ۱۳۰۹)	گفتار ۳۸: ادیب پیشاوری
۱۸۵..... (ش ۱۳۱۷)	گفتار ۳۹: علامه محمد اقبال
۱۹۷..... (ش ۱۳۲۲)	گفتار ۴۰: صادق بروجرودی

۲۰۳.....	(۱۳۳۰ ش) گفتار ۴۱: محمد تقی بهار
۲۰۹.....	(۱۳۳۸ ش) گفتار ۴۲: علی اسفندیاری (نیما یوشیج)
۲۱۳.....	(۱۳۴۵ ش) گفتار ۴۳: فروغ فرخزاد
۲۲۱.....	(۱۳۵۳ ش) گفتار ۴۴: پژمان بختیاری
۲۲۵.....	(۱۳۵۶ ش) گفتار ۴۵: علی شریعتی
۲۳۱.....	(۱۳۵۹ ش) گفتار ۴۶: حسینعلی راشد
۲۴۱.....	(۱۳۶۱ ش) گفتار ۴۷: رباعی وردی
۲۴۳.....	(۱۳۶۳ ش) گفتار ۴۸: امین فیروزکوهی
۲۴۷.....	(۱۳۶۴ ش) گفتار ۴۹: فریدون آذینی
۲۵۱.....	(۱۳۶۶ ش) گفتار ۵۰: مهدی سبط
۲۵۵.....	(۱۳۶۷ ش) گفتار ۵۱: محمد حسین بهجت شهرآرا
۲۵۹.....	(۱۳۷۱ ش) گفتار ۵۲: ابوالقاسم حالت
۲۶۵.....	(۱۳۷۱ ش) گفتار ۵۳: نادر نادرپور
۲۷۱.....	(۱۳۷۱ ش) گفتار ۵۴: حمید مصدق
۲۷۷.....	(۱۳۸۳ ش) گفتار ۵۵: عماد خراسانی
۲۸۳.....	(۱۳۸۳ ش) گفتار ۵۶: حسین منزوی
۲۸۹.....	(۱۳۸۶ ش) گفتار ۵۷: احمد نیکوهمت
۲۹۳.....	(۱۳۸۶ ش) گفتار ۵۸: قیصر امین پور
۲۹۹.....	(۱۳۹۵ ش) گفتار ۵۹: ادیب برومند
۳۰۳.....	گفتار ۶۰: صبحی هنجین
۳۰۹.....	گفتار ۶۱: ضرب المثل ها
۳۱۷.....	گفتار ۶۲: خلاصه و نتایج
۳۲۱.....	گفتار ۶۳: فرهنگ لغات و اصطلاحات
۳۴۳.....	فهرست منابع

پیشگفتار (هدف و روش)

درباره موضوع کتاب و سبب تألیف و فایده آن

گرچه سخن اصالت زندگی است موجب صدگونه پراکندگی است
زندگی افشای دل زنده را ورنه ممکن قول پراکنده را
لب چو گشایی و هر نفس باش ورنه زبان درکش و خاموش باش
جامی

هدف

یکی از اصلی ترین نظام های ارتباطی جوامع انسانی و یکی از مباحث مهم روانشناسی و تربیت و مدیریت، توجه به «زبان» و «قوة نطق و بیان» است. انسان از زبان برای ارتباط با دیگران و بیان احساسات و خواسته هایش، بیشترین استفاده را می برد و در برابر پدیده های جهان هستی از خود واکنش نشان می دهد. ارتباط کلامی بیش از انواع ارتباط در زندگی روزانه، که در ادب و سخن، نخستین و مسلط ترین ابزار برگزاری ارتباط میان آدمیان است و فرهنگ گوینده را آشکار می کند. بنابراین نحوه استفاده از زبان و کاربرد آن، اینکه چگونه و چه زمانی از آن استفاده کنیم بسیار مهم است و یکی از آداب تعلیم و تربیت و آیین زندگی و مدیریت بر خود، خانواده و جامعه به حساب می آید و در ادبیات ایران، جایگاه ویژه ای دارد چنان که قریب به اتفاق شاعران و نویسندگان در قرون گذشته و معاصر و جدید کمابیش از تذکر آن غافل نبوده، بدان توجه بایسته و لازم کرده اند و همواره کوشیده اند تا در آثار خود، این موضوع بسیار مهم را که پایه و اساس برای توفیق در زندگی و تأمین سلامت جامعه به شمار می رود، در آداب زندگی و معاشرت، به خوبی روشن و تبیین کنند و به نقش های زبان از جنبه های گوناگون شامل نقش ارتباطی، عاطفی، هنری و در تفکر و اندیشه بپردازند. در قرآن کریم و در احادیث و روایت های

متواتر پیامبران و اهل بیت و در آثار و تألیفات حکیمان و فیلسوفان و دانشمندان نیز، اهمیت این موضوع به خوبی مشهود است و همه از برکت تحفه الهی قوه بیان و تجلی ذهنی و مادی زبان گفتار و چگونگی کاربرد آن، سخن گفته‌اند.

البته ذکر این نکته ضروری است که سخنوران و انشاپردازان و حکیمان و عارفان، هریک به فراخور حال و موقعیت خود، به‌طور خلاصه یا گسترده، به این موضوع و جوانب و نواحی آن پرداخته‌اند. گروهی کم و گروهی به تفصیل و برخی به اشاره و به صورت‌های نثر و نظم و طنز و یاد در قالب حکایت و سفارش و نصیحت ضمن آن که تحلیل‌هایی توصیفی، علمی، آموزشی، و انتقادی، برای بالا بردن سطح دانایی بشر و راهنمایی او به سوی نیکبختی برای کاهش رنج‌ها و رفع مصائب او از ابتلائات اجتماعی نیز ارائه داده‌اند.

آگاهی از نیرومندی و قدرت سکوت، روان‌شناسی سکوت، نقش کارکردهای زبان، پرورش مهارت سخن گفتن و مدیریت زبان، و راه‌هایی از شهوت گفتار و سخن گفتن زیاد و نابجاگویی «براساس آموزه‌های فرهنگ و ادب فارسی» از ییزگم‌های مباحث این اثر است و به عنوان تداوی روحی و نسخه درمانی مشاوران و پزشکان و روان‌پزشکان، در خودآرامی و خودفهمی که نشانی از فرهنگ و تمدن پیشرفته ایران دارد قابل اعتناست و کمک شایانی خواهد کرد به یادگیری فنون مهارت‌های زبانی و ارتباطی و مآلاً در بهسازی و پالایش محیط زندگی و ترقی و تعالی افراد جامعه.

رهنمودهای دیگری نیز که خوانندگان گرامی این کتاب از گفتار رجال علم و ادب و دین و عرفان، استنتاج خواهند کرد ارزش سخن و تأثیرگذاری و نفوذ کلام، آداب گفتار، نماد الفاظ و معنا و آیین سخن‌گویی و سخنرانی و مراتب سکوت و خاموشی و جاودانگی سخن است؛ و آموزه‌هایی دیگر مانند: تشویق به کسب شجاعت، قاطعیت، صداقت، بلاغت، فصاحت، سخاوت، فروتنی، و ادب در کلام؛ و نیز مستندگویی، رازداری، پرهیز از قضاوت عجولانه و زیاده‌روی در مدح و ذم دیگران است؛ و تأکید بر شیرین‌گفتاری و سودمندی و به خیر بودن سخن متأثر از خردورزی که موجب افزایش آگاهی و آرامش افراد و سرنوشت‌ساز باشد.

آشکار است که این کتاب، راه پرهیزکاری را ترسیم می‌کند و بنیادهای فکری و اخلاقی موحدان را می‌نمایاند و راه درست زیستن و آزاد کردن جان و آباد کردن جهان را بازگو می‌کند همچنین راهنمای محفوظ ماندن از شرارت زمامداران و بداندیشان و بدفهمان و دوری از غم و اندوه است که معمولاً در دعا از خداوند مطالبه می‌کنیم.

بنابراین هرکس فراخور آگاهی و نیاز درونی و بیرونی خویش می‌تواند از این مجموعه معنی‌دار و

آموزنده برخوردار شود و در مسائل تربیتی و سیاسی — که جایگاه ویژه‌ای و بی‌اغراق، تأثیر تعیین‌کننده دارد و موجب تحول فکری و اجتماعی می‌شود — امنیت اجتماعی و آرامش خاطر به دست آورد و از خود ایمن گردد و دیگران از او.

سخنوران و انشاپردازان مطرح در این اثر، ضمن برشمردن آثار زیانبار زیاده‌گویی و پرحرفی و نادرست‌گویی، اهتمام به خاموشی یا کم‌گویی و مهار سخن را، مؤثرترین تریاق در جهت رفع مصایب و ابتلائات اجتماعی و برقراری مدینه فاضله معرفی کرده‌اند و اکسیر حیات و کیمیای سعادت را، مواهب احراز عادت و توانایی در کنترل زبان و مدیریت گفتار دانسته، آن را نسخه درمان و اسباب انبساط خاطر و اغتنام فرصت‌هاشان داده‌اند و بی‌تردید توجه به آن، می‌تواند مایه ایجاد آرامش و امنیت و وحدت در جامعه شود. بهمین فرصت اندیشیدن و مطالعه و خدمت و کوشش را برای هر فرد و جوامع پیرامون او فراهم آورد و برکسی پوشیده نیست که در پرتو گفتار شایسته و سکوت به جا و آگاهی از قدرت و نفوذ کلام می‌توان به مراتب بالاتر از معرفت دست یافت و در کلیه شئون زندگی، موفق‌تر و مطمئن‌تر و آرام‌تر زیست و مردم و خداوند را خشنود کرد.